

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.1.32>

ДИСКРЕЦІЯ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ (СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ)

Ванджурак Роман Васильович,

orcid.org/0000-0002-8474-2276

доктор філософії з права,

старший науковий співробітник відділу проблем публічного права
Науково-дослідного інституту публічного права, адвокат

Стаття присвячена питанням розсуду суб'єктів правозастосування на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень. Актуальність пропонованого дослідження зумовлена тим, що, з одного боку, розсуд є найбільш суперечливою формою правозастосовної діяльності, а відтак постійно приковує до себе увагу дослідників, тоді як, з іншої сторони, – в нинішню епоху глобальних трансформацій лише розсуд здатен мінімізувати розрив між швидкоплинними суспільними відносинами й нормами, які їх регулюють. Між тим, виявлено, що цей феномен правозастосовної діяльності вивчений недостатньо, особливо, якщо вести мову про його реалізацію на стадії досудового розслідування в умовах сьогодення. Відтак, автор спробував заповнити окреслену прогалину, а щоб глибше зрозуміти сутність заявленої проблематики, ця наукова розвідка здійснена у філософсько-правовому ключі. У роботі проаналізовано можливості реалізації розсуду слідчим, прокурором та слідчим суддею як ключовими учасниками досудового розслідування, визначено труднощі, що виникають при реалізації їх дискреційних повноважень на цій стадії кримінального провадження та запропоновано авторський підхід до їхнього подолання в парадигмі оптимізації вітчизняного законодавства до умов сьогодення. Застосовуючи низку загальнонаукових методів (аналізу, синтезу, узагальнення, індукції, дедукції, аналогії) і спираючись на соціодинамічний підхід, було виявлено, що нинішні суспільно-політичні перетворення спонукають до модифікації і правозастосовну сферу, зокрема потребу в переосмисленні та вдосконаленні її дискреційного аспекту. Лейтмотивом дослідження є теза, що динамічність сучасного суспільства обумовлюють імперативність перманентного розширення дискреційних повноважень, передусім на стадії досудового розслідування. Втім, для запобігання можливому суб'єктивізму, притаманному такому розширенню, автор прийшов до висновку, що слід не редукувати зазначені повноваження, а вимагати від суб'єктів правозастосування ґрунтовної аргументації їхніх дискреційних рішень та скрупульозного встановлення об'єктивних (істинних) обставин справи.

Ключові слова: розсуд, суб'єкти правозастосування, досудове розслідування.

Vandzhurak Roman. Discretion at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings (current problems and ways to solve them)

The article is devoted to the issues of discretion of law enforcement entities at the stage of pre-trial investigation of criminal proceedings. The relevance of the proposed study is due to the fact that, on the one hand, discretion is the most controversial form of law enforcement activity, and therefore constantly attracts the attention of researchers, while, on the other hand, in the current era of dynamic social transformations, only discretion is able to minimize the gap between rapid social transformations and the norms that regulate them. Meanwhile, it was found that this phenomenon of law enforcement activity has not been studied sufficiently, especially when it comes to its implementation at the stage of pre-trial investigation in today's conditions. Therefore, the author tried to fill the outlined gap, and in order to more deeply understand

the essence of the stated issues, this scientific investigation was carried out in a philosophical and legal context. The paper analyzes the possibilities of exercising discretion by the investigator, prosecutor, and investigating judge as key participants in the pre-trial investigation, identifies the difficulties that arise when exercising their discretionary powers at this stage of criminal proceedings, and proposes an author's approach to overcoming them in the paradigm of optimizing domestic legislation to today's conditions. Applying a number of general scientific methods (analysis, synthesis, generalization, induction, deduction, analogy) and relying on a sociodynamic approach, it was found that current socio-political transformations also prompt modifications to the law enforcement sphere, in particular the need to rethink and improve its discretionary aspect. The leitmotif of the study is the thesis that the dynamic transformations of modern society necessitate the permanent expansion of discretionary powers, primarily at the stage of pre-trial investigation. However, to prevent possible subjectivism inherent in such an expansion, the author came to the conclusion that the aforementioned powers should not be reduced, but rather that law enforcement entities should be required to provide thorough reasoning for their discretionary decisions and scrupulously establish the objective (true) circumstances of the case.

Key words: *discretion, law enforcement entities, pre-trial investigation.*

Постановка проблеми. Видається, що як тільки суб'єктам правозастосування надано можливість ухвалювати дискреційні рішення, відтоді не втихають дискусії на предмет виправданості цього інструментарію правозастосовної діяльності. Нині ці дискусії помітно поживавішали. І це не випадково, позаяк глобальні трансформації сучасного суспільства зумовили стан, коли зміни в суспільно-правових відносинах, зазвичай, відбуваються швидше, ніж удосконалюються засоби їх нормативного регулювання, а розсуд є чи не єдиним компенсуючим інструментом, що здатен мінімізувати прогалину між фактичними обставинами й правовою нормою, яка їх регулює. Тож цілком закономірно, що проблематика дискреційних повноважень на сьогодні перебуває у zenіті правничих дискусій.

Щоправда, з «дискрецією» зазвичай (у тому числі й у науковій літературі) пов'язують суддівський розсуд при вирішенні справи по суті, тоді як дискреційними повноваженнями наділені також й інші учасники кримінального провадження (мова йде про стадію досудового розслідування кримінального провадження). Але вважати достатньою мірою дослідженою цю проблематику, особливо в нинішню епоху глобальних суспільно-політичних трансформацій, не приходить. Якщо говорити, про дослідження заявленої проблематики з філософсько-правового кута зору, то таких досліджень взагалі не віднайдено у осяжному науковому просторі.

Мета дослідження. Не викликає сумнівів, що виявлений дефіцит наукового доробку формує певну прогалину в наукових знаннях процесуального права, бо залишається належним чином не вивченим пласт проблем, пов'язаних з функціонуванням розсуду на стадії досудового розслідування в умовах сучасних політико-правових трансформацій. Ставлячи перед собою завдання мінімізувати виявлений брак досліджень по заявленій проблематиці, визначеною метою даного **дослідження** є – дослідити у філософсько-правовий спосіб функціонування дискреційних повноважень на стадії досудового розслідування в умовах сьогодення.

Стан опрацювання проблематики. Аналізуючи напрацювання по заданій проблематиці слід відзначити роботи таких дослідників, як А.Берлач, В.Вапнярчук, С.Кахновець, О.Кіпер, А.Лапкін, Н.Логінова, О.Стовба, О.Торбас, О.Чучман та інших. Втім, в працях названих дослідників, як правило, превалюють нормативний, та історико-правовий підхід до вивчення дискреції, здебільшого оминаючи специфіку основних труднощів та перспектив реалізації дискреційних повноважень в нинішніх умовах динамічних суспільно-правових трансформацій сучасного суспільства. До того ж, на наше переконання, концептуальне осмислення дискреції потребує більш широкого – філософсько-правового аналізу проблеми.

Методологія дослідження. Аналізуючи специфіку, ключові проблеми

та перспективи реалізації дискреційних повноважень (у тому числі й на стадії досудового розслідування) в умовах сучасних суспільно-політичних перетворень, феномен судового розсуду досліджувався насамперед в контексті механізмів політико-правового впливу. Водночас, поруч із загальноновизнаними науковими підходами, ключове значення було надано соціодинамічному підходу, який розглядає аналіз провідних напрямків змін у суспільно-політичному житті як своєрідний «дороговказ» для осмислення відповідних зрушень, як у правовій системі в цілому, так і в системі правосуддя зокрема.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що в наукових джерелах термін «дискреція» переважно пов'язується із суддівським розсудом, який вживається при оцінці доказів та ухваленні остаточного рішення у справі, коло суб'єктів, наділених такими повноваженнями, є значно ширшим. Якщо вести мову про стадію досудового розслідування кримінальних проваджень, то до них належать слідчі (дізнавачі), прокурори та слідчі судді, діяльність яких визначається не тільки правовими нормами (зокрема КПК України), що регламентують їхні повноваження, а й особистим життєвим досвідом, світоглядом, усталеними професійними звичками та іншими суб'єктивними мотиваційними чинниками їхньої діяльності. Зважаючи на значну насиченість кримінального процесуального законодавства оціночними категоріями, а також об'єктивною нездатністю нормативно охопити всі життєві ситуації, цілком зрозумілими видаються ризики, пов'язані з відхиленням від принципів об'єктивності та неупередженості.

До того ж, не менш важливим аспектом впливу на реалізацію дискреційних повноважень є безпосередньо професійна кваліфікація та накопичений досвід суб'єктів правозастосування. Такий досвід, як і будь-який інший, має свій позитивний і негативний бік. З однієї сторони він сприяє всебічному розвитку компетенцій, практичних умінь та фахової досконалості, допомагаючи оптимізувати пошукові процеси та значно скоротити терміни для ухвалення дискреційних

рішень тощо, тоді як з іншої, – досвід формує стійкі поведінкові стереотипи, що нерідко переростають у так званий «помилковий досвід», коли ухвалюючи те чи інше рішення, суб'єкт правозастосування (приміром слідчий) послуговується вже усталеним і відпрацьованим алгоритмам дій, не приділяючи при цьому належної уваги специфічним відмінностям конкретної справи. А беручи до уваги, що суб'єкти проведення досудового розслідування, як правило, перш за все ставлять за мету не стільки повне та достеменно встановлення об'єктивної істини у розслідуваному провадженні, скільки оперативне та пришвидшене спрямування всіх зібраних матеріалів до судових інстанцій, цілком ймовірно, що вони будуть обирати з власного досвіду найбільш ефективні способи розслідування, не ставлячи перед собою мету їх розслідування, як таку [1, с. 123].

Не дивлячись на це, у сучасних дослідженнях превалює думка, що однією з актуальних проблем сьогодення правозастосування є суттєве звуження рамок процесуальної самостійності осіб, які проводять досудове розслідування. Вважається, що таке звуження шкодить ефективному розслідуванню та призводить до затягування строків досудового розслідування, бо у такому разі вчинення більшості процесуальних дій вимагатиме отримання згоди слідчого судді й це відволікає їх від виконання своїх прямих обов'язків – розслідування кримінального правопорушення [2, с. 98].

Не вдаючись у полеміку на кшталт виправданості розширення чи звуження тих чи інших повноважень суб'єктів правозастосування, виходячи передусім з чинного наразі регулюючого такі повноваження законодавства (передусім КПК України) й діючи в парадигмі віднайдення шляхів для оптимізації вітчизняного законодавства, варто відзначити, що попри далеко не безмежний обсяг повноважень слідчого в частині проведення слідчих (розшукових) дій, які не потребують попереднього дозволу, серед яких допит, огляд, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, призначення експертизи, а також негласних слідчих дій: зняття інформації з електронних

інформаційних систем, спостереження за річчю або місцем, в розрізі проведення яких, можна прийти до висновку, що слідчий керується власним розсудом при обранні способу збирання доказів, втім, цей розсуд скоріше криміналістичний, ніж процесуальний [3, с. 246].

На відміну від слідчого, значно ширші дискреційні повноваження в процесі здійснення кримінального провадження, у тому числі й на стадії досудового розслідування, надаються прокуророві. Так, на прокурора покладено функції здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням та, врешті, державного обвинувача й представництва інтересів держави в суді. Очевидно, що статус прокурора у кримінальному провадженні передбачає надання його діяльності більшої гнучкості та варіативності, поєднаних із підвищенням персональної відповідальності за її результати. Тож саме з цією обставиною передусім пов'язане згадуване вище розширення дискреційних повноважень прокурора при здійсненні кримінального переслідування.

Як слушно зауважує В.В.Вапнярчук, загалом, розсуд проявляється там, де рамками для такого рішення виступають: загальні умови та конкретні вказівки ситуативних норм кримінального процесуального законодавства; визначення неоднозначних термінів; або ж усталені правові підходи до їх інтерпретації [4, с. 8]. Це значить, що прокурору надано певну свободу дій в питаннях здійснення обвинувальної діяльності, щоправда не виходячи за межі закону, задля підвищення ефективності кримінального провадження [5, с. 92].

З цього погляду дискреційні повноваження прокурора охоплюють, зокрема на власний розсуд визначати достатність доказів для доведення факту вчинення кримінального правопорушення певною особою й доцільність притягнення її до кримінальної відповідальності. Вочевидь, за цією логікою прокурор наділений і правом не порушувати публічне обвинувачення у випадках, коли: наявні підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності, чи коли з особою проведено досудове врегулювання,

або ж коли особа погодилася на проведення сумарної процедури тощо.

Ця думка не є новою, бо приміром згідно ст. ст. 168-1-168-2 КПК Грузії, прокурор, керуючись публічними інтересами при реалізації своїх дискреційних повноважень, може не тільки припинити розпочате кримінальне переслідування, але й не починати його щодо особи, у разі виконання нею однієї або декількох наступних умов: передання державі незаконного здобутого майна або відшкодування його вартості; передання державі знаряддя злочину або вилученого із цивільного обігу об'єкта; повного або часткового компенсування шкоди, завданої їй діянням; сплати на користь державного бюджету визначеної грошової суми; виконання безоплатних громадських робіт [6].

Звідси видається, що такий досвід був би корисним й для оптимізації нормативного регулювання вітчизняної процедури кримінального провадження, зокрема в спосіб надання прокурору повноважень «не порушувати публічне обвинувачення», наряду з його наявними дискреційними можливостями «закрити кримінальне провадження» або «відмовитись від публічного обвинувачення» за наявності відповідних підстав [5, с. 94]. Тим паче така пропозиція перегукується й законодавством ряду розвинених демократичних країн Європи, де, наприклад у Федеративній Республіці Німеччина, наявність значних дискреційних повноважень на досудовому розслідуванні дозволяє прокурору направляти в суд лише ті кримінальні провадження, у яких прокурор убачає судову перспективу [7, с. 179].

Зрештою, серед низки пропозицій щодо оптимізації прокурорських функцій під час кримінального провадження, висловлюються думки про доречність поширення дискреційних повноважень прокурора на застосування альтернатив кримінальному переслідуванню. Наразі це реалізується щодо дискреційних способів звільнення особи від кримінальної відповідальності й укладення угод про визнання винуватості, але у подальшому може бути застосовано й до інших подібних заходів, про які йшлося вище.

Про недалекоглядність таких перспектив свідчать нинішні заяви керівників правоохоронних органів про напрацювання нового механізму досудового врегулювання економічних правопорушень без проведення кримінального провадження. Зокрема, нещодавно опублікована стаття в новинному інтернет-порталі «Цензор.нет» директора БЕБ О. Цивінського «Від каральної системи – до системи справедливих рішень» [8] у якій іде мова про оптимізацію кримінальних проваджень. Зокрема у статті наводиться приклад, коли компанія визнає факт несплати податку, їй може бути надано змогу відшкодувати борг, сплатити штраф та додатковий внесок (приміром на ЗСУ) й тоді провадження може бути закрито у зв'язку з досягненням податкового компромісу. При чому зауважується, що це не звільнення від кримінальної відповідальності, бо до відповідної стадії цей процес не доходить [8].

Тож враховуючи сучасні тенденції та відзначений зарубіжний досвід, прокуратура України планує посилити свій потенціал щодо виконання її конституційних функцій за рахунок надання прокурорам більш широких меж свободи розсуду під час прийняття низки важливих процесуальних рішень. Таке нововведення обґрунтовується необхідністю використання ресурсів правоохоронних органів для досягнення якомога більш високих показників ефективності їх діяльності в умовах обмежених ресурсів, за яких неможливо з однаковою максимальною інтенсивністю вести розслідування та судове переслідування у зв'язку з усіма діями, які мають ознаки складів злочинів. При цьому, задля унеможливлення перетворення таких повноважень у процесуальний волюнтаризм, пропонується можливість судового контролю за реалізацією прокурорами вказаних дискреційних повноважень, що передбачатиме можливість суспільства чи потерпілих скасувати судом ті чи інші рішення прокурора, якщо вони не відповідатимуть закону [9, с. 154–155].

Прокурор також зобов'язаний оцінювати ступінь можливого обмеження прав та законних інтересів учасників кримінального провадження у процесі про-

ведення слідчих дій та співрозмірність такого обмеження із прогнозованими результатами останніх. Наглядно це можна продемонструвати тим, коли прокурор доходить висновку про суттєву потенційну обмеженість основних прав та свобод особи, а докази, які плануються отримати, будуть, наприклад, лише додатково підтверджувати вже встановлені факти, то він у такому випадку може прийти до висновку, що у цьому разі більш доцільною буде відмова у проведеному таких дій. Або ж, коли ним буде встановлено, що проведення однієї слідчої (розшукової) дії унеможливить або зробить марними інші процесуальні дії через ті чи інші тактичні особливості, прокурор обов'язково має врахувати значення доказів, які можуть бути отримані, та, за необхідності, відмовитись у проведенні відповідної дії чи відкласти її проведення найбільш пізній етап досудового розслідування. Саме під час вирішення таких питань найбільш яскраво проявляється прокурорський розсуд, адже прокурор повинен урахувати велику кількість обставин (як законодавчих, так і фактичних), і лише після їх зіставлення та прогнозування результативності проведення відповідних слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій прокурор може прийняти рішення про надання дозволу на проведення відповідної процесуальної дії [10, с. 169].

У той же час, доводиться констатувати, що діяльність органів прокуратури (як, власне, і решти структур правоохоронної системи) оцінюється, здебільшого, за суто кількісними характеристиками. Особливо виразного прояву це набуває з переходом до змагальної моделі організації кримінального процесу, коли мета встановлення істини, на жаль, почала втрачати свою пріоритетність, поступаючись місцем «ефективності розслідування», яка нерідко стає самоцільною. В результаті розсуд прокурора стає дедалі більш спрямованим не стільки на пошук розумного та справедливого процесуального рішення у тому чи іншому аспекті розслідуваної справи, скільки на покращення формально-статистичних показників своєї роботи (часто поспіхом закриваючи «невигідні» провадження,

ігноруючи або приховуючи докази, спотворюючи свідчення тощо). На жаль, не варто приховувати, що стратегічною метою органу досудового розслідування є виграв процесу шляхом відстоювання обвинувачення в суді, тож «прагнення поліпшити відомчі показники» спонукає не тільки до фальсифікації статистичних даних, але, що найгірше, до порушення прав громадян та прийняття необґрунтованих рішень. Насправді ж, такі відомчі показники повинні бути такими, щоб вони не суперечили один одному і відображали корисність діяльності, а не бажане вищими інстанціями положення справ в прокуратурі [11, с. 110].

Втім, необмежена свобода прокурора у виборі альтернативних варіантів вочевидь породжуватиме певний ступінь свавілля, тоді як надмірне обмеження правозастосовного розсуду позбавляє суб'єкта правозастосування можливості повноцінного використання правових засобів, спрямованих на вирішення нетипової правової ситуації, обмежує його у винесенні індивідуального правозастосовного акта з урахування конкретних обставин справи. Тож межі розсуду мають бути оптимальними, тобто визначеними такими правовими рамками, які встановлюють допустиму свободу прокурора у виборі найдоцільнішого із законних, обґрунтованих та справедливих варіантів процесуального рішення чи процесуальної дії [12, с. 58–59].

На відміну від прокурорського контролю за законністю проведення слідчих (розшукових) дій, контроль слідчого судді спрямований на дотримання прав людини під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності, зокрема такими її суб'єктами правозастосування, як слідчий та прокурор. Саме на слідчого суддю покладено обов'язок здійснювати судовий контроль на стадії досудового розслідування.

Головними ознаками такого контролю є, по-перше, його непов'язаність із вирішенням питання про винуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності; по-друге, межі такого контролю визначаються, з одного боку, спроможністю використовуваних його форм та засобів гарантувати відсутність

неприпустимого звуження та порушення прав і основоположних свобод людини, а з іншого – неприйнятністю його переростання у функцію зовнішнього управління розслідуванням [13, с. 45].

В руслі здійснення судового контролю слідчий суддя уповноважений приймати чи не найважливіші процесуальні рішення, більшість із яких відзначаються дискреційним характером. Так, скажімо, беручи участь у доказуванні, слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням в межах наданих йому законом дискреційних повноважень ухвалює рішення про належність чи неналежність, допустимість чи недопустимість, достовірність чи недостовірність кожного доказу, достатність чи недостатність сукупності зібраних доказів для обґрунтування певного висновку. Врешті, слідчий суддя має право приймати рішення як про застосування запобіжного заходу, так і про відмову в такому застосуванні, а при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу слідчий суддя вправі зобов'язати підозрюваного виконувати один або кілька передбачених законом обов'язків, що також є певним «полем розсуду». При цьому навіть у випадках, коли деяке повноваження слідчого судді визначене імперативно, його реалізація не позбавлена дискреції, оскільки встановлення підстав і умов для прийняття відповідного рішення все одно відбувається через оцінку слідчим суддею встановлених обставин. Так, для прикладу у відповідності до ч. 2 ст. 194 КПК України, слідчий суддя зобов'язаний постановити ухвалу про відмову в застосуванні запобіжного заходу, якщо під час розгляду клопотання прокурор не доведе наявності всіх обставин, передбачених частиною першою цієї статті. Таким чином, маючи обов'язок відмовити у застосуванні запобіжного заходу за наведених обставин, слідчий суддя встановлює ці обставини, зокрема їх недоведення прокурором, на власний розсуд. Або ж, приміром, слідчий суддя зобов'язаний незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора звільнити особу, якщо не буде доведено виключний перелік обставин, доведеність яких, знову ж таки визначається слід-

чим суддею з певним ступенем дискреції [14, с. 99].

Втім, у будь-якому разі такі дискреційні рішення вимагатимуть від слідчого судді наведення належної аргументації. Тож розсуд слідчого судді передбачає не тільки певну свободу вибору, але й обов'язок приймати законне, обґрунтоване і вмотивоване (з точки зору визначених та встановлених обставин справи) рішення. При цьому, необхідною умовою досягнення не самої лише «внутрішньої» (суто суб'єктивної) переконаності у достатній обґрунтованості процесуальних висновків, але й об'єктивної обумовленості останньої, є узгодження відношень між такими висновками, з одного боку, та фактичними й правовими підставами, з іншого, а також логічними критеріями доказовості, що відзначаються універсальним характером, а, отже, незалежністю від будь-якої суб'єктивної волі [15, с. 905].

Тож ведучи мову про кардинальні зміни в організації діяльності правоохоронної системи в контексті сучасних суспільно-політичних трансформацій регіонального та глобального масштабу, варто відзначити, що такі зміни пов'язані у першу чергу із зростанням самоорганізаційного потенціалу громадянського суспільства. Відповідним чином, останнє вже не може розглядатись як «пасивний об'єкт» реалізації адміністративно-управлінських функцій органів держави. При цьому здійснення його зворотного впливу на правоохоронну діяльність виявляється не лише у тому, що вона стає дедалі більше «суспільноорієнтованою», але й у суттєвій її демократизації.

Зокрема, у сфері правозастосування утверджуються принципи верховенства права, процесуальної рівності, змагальності, гласності та відкритості, а також забезпечується апеляційне та касаційне оскарження рішень. Скажімо, провідною ідеєю принципу змагальності у кримінальному провадженні є «паритетність сторін обвинувачення і захисту» у спосіб реалізації наданих законом процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків [16, с. 29]. Тим самим суд значною мірою позбавляється апріорного

обвинувального ухилу у кримінальному провадженні, виконуючи здебільшого функції арбітра в процесі змагального протистояння рівноправних (принаймні, формально) сторін, кожна з яких має бути поінформована про подання й аргументи іншої сторони та отримувати нагоду коментувати чи спростовувати їх [16, с. 29].

У той же час, такі реформаційні зміни мають і свій зворотний бік, що виявляється у низці пов'язаних з ними проблемних моментів. У цьому відношенні передусім варто згадати поширювану тенденцію тлумачення принципу змагальності як «антиподу» мети встановлення істини у кримінальному провадженні. Але якщо в рамках змагального процесу доречно вести мову не про істину, а про доведеність обставин справи, то виникає логічне запитання, чи «обґрунтування істинності» не є тотожним «доведеності»? Попри дійсну відсутність у законі прямого зобов'язання встановлення істини у кримінальному провадженні, це аж ніяк не скасовує визначене ч.1 ст. 91 КПК України переліку обставин, які потребують доведення, унеможливорює успішний результат справи без з'ясування самого факту скоєння злочину, часу, місця, способу та інших аспектів його реалізації, особи підозрюваного, форми та ступеня його вини, і, відповідно, без встановлення істини щодо цих фактів [17, с. 49].

Врешті, надання уповноваженим особам правоохоронної системи діяти на власний розсуд зовсім не означає, що неможливо чітко встановити факти у справі, а лише підтверджує принципову нездатність повністю передбачити всі можливі ситуації в законі. Тож з метою компенсації такої неспроможності як раз і надаються згадані дискреційні повноваження, які мають спрямовуватися на встановлення та конкретизацію істини у розслідуваній справі.

Як слушно зауважує з цього приводу О.В. Стовба, відправлення правосуддя не може цілком ґрунтуватися на особистих переконаннях та суб'єктивному розсуді сторін кримінального провадження. Бо не є таємницею, що відмова обвинувачення від кримінального переслідування або ж згода захисту з пред'явленими

обвинуваченнями не завжди відображають об'єктивний стан речей. Вони можуть бути зумовлені чинниками, що не корелюють з істинним правосуддям – як-от: визнання вини під тиском неправомірних слідчих дій, доведеність винуватості особи засобами доказування, здобутими з порушенням встановленої процедури, або припинення переслідування винної сторони з корисливих чи політичних мотивів тощо. Відтак, видається, що надмірне акцентування на принципах диспозитивності та змагальності, а також заперечення необхідності встановлення об'єктивної істини, є настільки ж значною помилкою, як і панування інквізиційного підходу у кримінальному судочинстві, що було характерним для радянського періоду. [18, с. 1057].

Окрім того, змагальна модель передбачає можливість активнішого залучення обвинуваченого до збирання доказів та його участь у досудовій стадії. Проте важливо розуміти, що коли обвинувачений не має достатніх фінансових ресурсів для самостійного збору доказів, принцип змагальності залишиться лише формальним. У такому випадку, засада процесуальної рівності сторін взагалі може перетворитися на ілюзію. За таких обставин фактично будь-яке рішення суду, ймовірно,

ґрунтуватиметься переважно на доказах, наданих стороною обвинувачення [16, с. 29].

Тож забезпечення належної обґрунтованості дискреційних рішень з точки зору виявлених на досудовій стадії розслідування об'єктивних обставин має спрямовуватися на отримання якомога достовірнішої інформації про такі обставини (фактично встановлювати «істину»), без якої втрачаються будь-які гарантії справедливої дискреції в подальшому, на стадії судового розгляду справи.

Висновки. Коло суб'єктів дискреційних повноважень охоплює не лише представників системи судочинства, але й інших суб'єктів правозастосування у правоохоронній системі, а сучасні суспільно-політичні трансформації зумовлюють потребу у постійному розширенні дискреційних повноважень на стадії досудового розслідування не зважаючи на перспективи їх перетворення у процесуальний суб'єктивізм, протидія якому має полягати не в обмеженні таких повноважень, а в забезпеченні належної обґрунтованості дискреційних рішень, шляхом встановлення об'єктивних (істинних) даних про ті чи інші обставин, задля забезпечення справедливої дискреції на стадії розгляду справи по суті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Торбас О.О. Суб'єктивні детермінанти розсуду в кримінальному процесі. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 120–123. DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-2.21>.
2. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного й неупередженого розслідування в кримінальному провадженні. *Дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22a0967f-7361-46ec-a894-e4897385d156/content>.
3. Торбас О.О. Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації. *Монографія*. Одеса: «Юридична література», 2020. 284 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/992c6f4f-98cc-435f-8a38-b12a37e7d54c/content>.
4. Вапнярчук В. Межі застосування судового розсуду в кримінальному провадженні. *Теорія і практика правознавства : збірник наукових праць*. 2014. Вип. 1 (5). С. 1–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_28.
5. Лапкін А.В. Принцип дискреційності кримінального переслідування. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія «Політологія. Соціологія. Право». 2020. Випуск 3 (47). С. 91–95. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.3\(47\).229488](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.3(47).229488).
6. Кримінально-процесуальний кодекс Грузії від 09.10.2009 р. № 1772-ІІс. URL: <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/90034?publication=175>.
7. Луцик В. Процесуальний статус прокурора у кримінальному судовому провадженні ФРН / В. Луцик, Г. Ніколайчук // *Підприємництво, господарство і право*. – 2016. – № 8. – С. 175–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_8_35.

8. Цивінський О. «Від каральної системи – до системи справедливих рішень». «Цензор. нет». 08.01.2026 року. URL: <https://censor.net/ua/r3594396>.
9. Берлач А.І. Дискреційні повноваження органів прокуратури як складовий елемент їх адміністративно-правового статусу: зарубіжний досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.3/26>.
10. Торбас О.О. Застосування розсуду прокурором у процесі санкціонування та проведення слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2020. №1. С. 168–170. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.1.35>.
11. Логінова Н.М. Дискреційні повноваження прокурора та вплив відомчих показників на їх реалізацію. *Актуальні питання досудового розслідування та тенденції розвитку криміналістичної методики. Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Харків, 21 листопада 2018 р.). С. 109–110. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_11_2018/pdf/50.pdf.
12. Кахновець С.О. Угляд прокурора у кримінальному провадженні. Дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 230 с. URL: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Dis-1.pdf>.
13. Рекомендація REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції», ухвалена 6 жовтня 2000 року на 724-му засіданні заступників міністрів [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/zarub_zakon/rek_2000.pdf.
14. Чучман О.І. Розсуд слідчого судді у доказуванні при здійсненні судового контролю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 98–101. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.21>.
15. Ванджурак Р.В. Логіко-методологічні основи розсуду суб'єктів правозастосування. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 01, 2025. С. 897–906. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.150>.
16. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. К.: Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/sites/default/files/f/documents/4/7/232716.pdf>.
17. Ванджурак Р. В. Гносеологічний аспект розсуду суб'єктів правозастосування (Питання істини в правозастосуванні). *Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2024. № 6. С. 46–59. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.6>.
18. Стовба О.В. Слідчий та слідчий суддя: змагальність чи об'єктивна істина? *Наукові перспективи*. 2023. №11(41). С. 1053–1062. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)).

Дата першого надходження статті до видання: 01.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 08.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)